

KOHTUOTSUS

EESTI VABARIIGI NIMEL

Kohus	Tallinna Ringkonnakohus
Otsuse tegemise aeg ja koht	9. november 2011 Tallinn
Kriminaalasja number	1-09-18627
Kohtukoosseis	Eesistuja Meelika Aava, liikmed Malle Preimer ja Urmas Reinola
Kohtuistungis sekretär	Tatjana Derkatš
Kriminaalasi	Toomas Tooli ja Karoly Kirberi süüdistuses KarS § 398 ¹ lg 1 järgi
Apelleeritud kohtuotsus	Harju Maakohtu 7. oktoobri 2010 otsus üldmenetluses
Apellatsiooni esitaja	Põhja ringkonnaprokurör Maria Sutt, Toomas Tooli kaitsjad Reimo Hammerberg ja Allar Jöks ning Karoly Kirberi kaitsja Jüri Leppik
Prokurör	Maria Sutt Toomas Tool 36404230025 elukoht Läti Vabariik Tukums Slovenes 3-11, Tukuma Pijens nõukogu liige, karistus puudub
Süüdistatavad	Karoly Kirber 37904122731 elukoht Tallinn Koidu 8-7, ei tööta, karistus puudub
Kaitsjad	Vandeadvokaadid Aivar Pilv ja Jüri Leppik

RESOLUTSIOON

Tühistada Harju Maakohtu 7. oktoobri 2010. a kohtuotsus Eesti Vabariigilt Toomas Toolile ja Karoly Kirberile välja mõistetud 50 000 krooni väljamõistmise osas valitud kaitsjale makstud tasu katteks maakohtus ja teha uus otsus, millega

Mõista Eesti Vabariigilt Toomas Tooli kasuks välja 19 173,49 eurot (300 000 krooni) ja Karoly Kirberi kasuks 10 660, 46 eurot (166 800 krooni) valitud kaitsjatele makstud tasu katteks maakohtus.

Muus osas jätta kohtuotsus muutmata.

Mõista Eesti Vabariigilt Toomas Tooli kasuks välja 5954,4 eurot ja Karoly Kirberi kasuks 2454,16 eurot valitud kaitsjale makstud tasu katteks ringkonnakohtus.

Taotlus Karoly Kirberile kriminaalmenetlusega tekitatud kahju hüvitamiseks jätta rahuldamata.

Kaitsjate apellatsioonid rahuldada osaliselt, prokuröri apellatsioon jätta rahuldamata.

Edasikaebe kord

Kohtuotsus tehakse teatavaks 9. novembril 2011 kriminaalkolleegiumi kantselei kaudu. Kassatsiooniõiguse kasutamise soovist tuleb teatada ringkonnakohtule 7 päeva jooksul alates kohtuotsuse kuulutamisest. Kassatsioon esitatakse otsuse teinud ringkonnakohtule kirjalikult 30 päeva jooksul alates päevast, mil kohtumenetluse poolel on võimalik tutvuda ringkonnakohtu otsusega. Süüdistatav võib esitada kassatsiooni üksnes advokaadist kaitsja vahendusel.

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. T. Toolile oli esitatud süüdistus selles, et tema, olles alates 08.05.2008 M. Tooli volitatud esindaja, andis ajavahemikul 14.07.2008 kuni 21.07.2008 AS SEB Pank Kauplemise maaklerile K. Kirberile telefoni teel tehingukorraldused müüa Mari Tooliga seotud AS SEB Panga esindajakontol olevad aktsiad suurtes kogustes järjest madalama hinnaga, eesmärgiga viia AS Arco Vara aktsia turuhind allapoole 0,56 EUR hinnataset.

T. Tooli antud tehingukorralduste alusel müüs K. Kirber M. Tooli AS SEB Pank esindajakontol olevad AS Arco Vara aktsiad Tallinna Börsil järgnevalt:

14.07.2008 müük 225 334 aktsiat, keskmine hind 0,6107 EUR;

15.07.2008 müük 3 727 aktsiat, keskmine hind 0,62 EUR;

16.07.2008 müük 24 000 aktsiat, keskmine hind 0,59 EUR;

17.07.2008 müük 1 000 aktsiat, keskmine hind 0,6EUR;

18.07.2008 müük 175 000 aktsiat, keskmine hind 0,58 EUR;

21.07.2008 müük 36 500 aktsiat, keskmine hind 0,57 EUR.

K. Kirberile oli esitatud süüdistus vastavalt selles, et ta teostas T. Tooli korraldusel AS Arco Vara aktsiate müügitehingud, eesmärgiga viia AS Arco Vara aktsia turuhinda alla. Oma sellise tegevusega panid K. Kirber ja T. Tool süüdistuse kohaselt toime ühiselt ja kooskõlastatult turumanipulatsiooni: eksitusse viiva ja tõenäoliselt eksitusse viiva tehingukorralduse ja tehingu tegemise finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil.

Sellise kavatsetud mõjutamise tulemusel viidi avalikkus (börsil kauplejad) eksimusse AS Arco Vara aktsia tegeliku turuväärtuse osas ning AS Arco Vara aktsia hind langes 22.07.2008 börsipäeva lõpul 0.55 EUR piirini. Silmas pidades T. Tooli jätkuvat huvi omandada AS-s Arco Vara suurosalust ning süüdistusakti punktis 2.2 kirjeldatud kõiki T. Tooli, M. Tooli ja OÜ Freier Projekt poolt sooritatud tehinguid AS Arco Vara aktsiatega kogumis, puudus süüdistuses toodud müügitehingutel õigustatud põhjendus ning tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale.

Seega panid T. Tool ja K. Kirber toime KarS § 398¹ lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo.

2. Maakohus mõistis T. Tooli ja K. Kirberi õigeks. Ühtlasi mõistis maakohus Eesti Vabariigilt T. Tooli ja K. Kirberi kasuks välja 50 000 krooni valitud kaitsjale makstud õigusabikulude katteks.

Kohtu arvates ei surutud süüdistuses märgitud ajavahemikul AS Arco Vara aktsia hinda stabiilselt väärtuselt 0,62 eurot väärtuseni 0,55 eurot, kuna juba varem oli AS Arco Vara aktsia hinnas kõikumisi alla 0,6 euro. Seega ei viinud süüdistatavad AS Arco Vara aktsia hinda tavapäratule või kunstlikule tasemele ega hoidnud seda tavapäratul või kunstlikul tasemel. T. Tool oli aktiivselt börsil osaleja, kes andis teiste seas ka süüdistuses märgitud ajavahemikul AS Arco Vara aktsiaga seotud tehingukorraldusi. Investorina oli ta ühel hetkel huvitatud nende aktsiate ostust, kuid hinnates järgmisel hetkel ettevõtte perspektiivi, pidas õigemaks aktsiatest loobuda. Seega tegutses T. Tool lähtuvalt enda majanduslikest huvidest ja ta ei pidanud võimalikuks, et tema tegevuse tulemusel AS Arco Vara aktsia hind langeb. On tõendatud, et K. Kirber tegi süüdistuses nimetatud ajavahemikul AS Arco Vara aktsiatega tehinguid ka T. Tooli tehingukorralduste alusel, kuid ta tegi seda oma oskuste ja kogemuste piires parimal võimalikul viisil. Kohus leidis, et T. Tool andis korraldusi õiguspäraste tehingute tegemiseks, milleks on igaljuhul võõrandamatu õigus. Aktsiatega börsil kauplemisel nende hind kõigubki. Kuna aga tegu, so kauplemine oli õiguspärane, siis ei saanud kauplemise tagajärjena kujunenud hind olla ebaseaduslik. Ei ole tuvastatud, et just T. Tooli tehingukorralduste alusel tehtud tehingud oleksid AS Arco Vara aktsia hinna alla surunud, sest nende aktsiatega kauplesid sel ajal teisedki investorid ja turg oli üldises languses.

T. Tooli kaitsjad olid esitanud maakohtule taotluse T. Toolile õigusabikulude hüvitamiseks summas 871 287,60 krooni. K. Kirberi kaitsja oli esitanud taotluse K. Kirberile õigusabikulude hüvitamiseks summas 166 800 krooni. Antud kriminaalasja keerukust arvestades pidas maakohus valitud kaitsjale makstud tasu mõistlikuks suuruseks 50 000 krooni.

3. Maakohtu otsuse peale esitasid apellatsioonid prokurör, kes taotles T. Tooli ja K. Kirberi süüditunnistamist, ja mõlema süüdistatava kaitsjad, kes taotlesid maakohtu otsuse tühistamist kaitsjatasude hüvitamise osas.

3.1 Prokurör taotleb esitatud apellatsioonis maakohtu otsuse tühistamist ja T. Tooli ning K. Kirberi süüdimõistmist.

Prokurör ei nõustu maakohtu seisukohaga, et kuna PS § 32 kohaselt võib isik oma vara vabalt vallata, kasutada ja käsutada, siis oli T. Tooli ja K. Kirberi käitumine õiguspärane.

Tulenevalt väärtapaberituruseaduses toodud põhimõttest, et turumanipulatsioon on keelatud, ei olnud T. Toolil käesoleval juhul piiramatut õigust talle kuuluvaid väärtapabereid võõrandada, vaid ta pidi arvestama, et oma väärtapabereid võõrandades peab ta järgima väärtapaberiseaduses toodud piiranguid, sh keeldu sooritada turumanipulatsiooni.

T. Tooli ütlused selle kohta, et süüdistuses toodud aktsiatehingud olid kantud üksnes majanduslikust huvist, mitte aga eesmärgist viia aktsiahind allapoole 0,56 EUR hinnataset, on täielikult ebausaldusväärsed ning ei oleks pidanud olema otsuse tegemise aluseks. T. Tooli ja K. Kirberi vahel toimunud telefonikõnedest nähtuvad T. Tooli eesmärgid Arco Vara aktsiahinna suhtes.

Kuriteokaebusele lisatud graafik näitab eriti ilmekalt, kuidas aktsia hind langeb stabiilselt kuni T. Tooli soovitud eesmärgini – 0,55 EUR – ning pärast müügisurve lõppemist tõuseb aktsia hind börsil 10 päevaga tagasi samale tasemele (0,63 EUR), kus see oli enne turumanipulatsiooni algust.

Maakohus on ekslikult asunud seisukohale, et T. Tooli ja K. Kirberi poolt tehtud tehingud ja tehingukorraldused ei olnud eksitusse viivad. Kohus on käsitlenud KarS § 398¹ koosseisu kui tagajärjedelikti, asetades rõhu tagajärje saabumisele ja unustades analüüsida prokuratuuri arvates määravat tunnust – eesmärki mõjutada finantsinstrumendi turuhinda. Kohus on võtnud ekslikult eelduseks, et kuriteokoosseisu täitmiseks peab olema väärtapaberi hind liikunud tavapäratule või kunstlikule tasemele ja sisustanud seda mõistet omakorda sellisena, nagu peaks olema hind liikunud enneolematule tasemele, kus kunagi varem pole kaubeldud.

3.2 K. Kirberi kaitsja taotleb maakohu otsuse tühistamist osas, millega mõisteti Eesti Vabariigilt välja K. Kirberi kasuks 50 000 krooni valitud kaitsjale makstud õigusabikulude katteks ning mõista uue otsusega Eesti Vabariigilt K. Kirberi kasuks välja 166 800 krooni (10 66,46 eurot) valitud kaitsjale makstud õigusabikulude katteks. Samuti taotleb kaitsja täiendada maakohu otsust KrMS § 314 p 6 kohase otsustusega ja määrata K. Kirberile hüvitis kriminaalmenetlusega tekitatud kahju eest.

Kaitsja leiab, et maakohus on ebaõigesti kohaldanud KrMS § 175 lg 1 p 1 ja valesti tõlgendanud Riigikohtu lahendeid kriminaalasjades nr 3-1-1-125-04 ja 3-1-1-87-09. KrMS § 175 lg 1 p 1 sätestab, et valitud kaitsjale makstud mõistliku suurusega tasu ja muud menetlusosalise vajalikud kulutused, mis on tekkinud kriminaalmenetluses, tuleb hüvitada.

KrMS § 47 lg 2 sätestab kaitsja kohustuse kasutada kõiki kaitsmisvahendeid ja viise mis ei ole seadusega keelatud, et selgitada kaitsealust õigustavad mittesüüstavad ja karistust kergendavad asjaolud. Sama säte kohustab lisaks eeltoodule kaitsjale kohustuse andma kaitsealusele ka muud kriminaalasjas vajalikku õigusabi.

KrMS § 175 lg 1 p 1 sõnastuse eesmärk ja reguleerimisala on eelkõige, et vältida menetluskuludena hüvitise väljamõistmist kulutuste osas, mis ei ole mõistlikult seostatavad lahendatud kriminaalasjaga või on ilmselt kunstlikult suurendatud.

Kaitsja nõustub, et kohus peab analüüsima reaalselt kaitsja poolt tehtud tööd ja andma eeltoodule hinnangu. Hinnangu andmisel peab kohus aga lähtuma kriminaalmenetluse põhimõtetest, et isikul peab olema reaalne võimalus end kaitsta, kohus peab hindama süüdistaja tegevust nii kohtueelse menetluse läbiviimisel kui ka kohtumenetluses.

Eeltoodu alusel saab kohus määratleda võistlevast menetlusest tingitud töömahu, mille esmadikteeerijaks on olnud süüdistaja. Menetluskulude kindlaksmääramisel tuleb anda hinnang, kas süüdistatava ja tema kaitsja poolt kaitsetaktikaks valitud tegevus on seostatav võimaliku kaitseversiooni realiseerimiseks ning kas eeltoodud tegevus võib hüpoteetiliselt olla asjassepuutuv. KrMS § 47 lg 2 sätestatud imperatiivne kohustus ei anna võimalust seada kahtluse alla kaitsja tegevust.

Eeltoodust tuleneb üheselt, et isiku kaitsmine ei toimu menetlusökonomilisel printsiibil, et mida vähem seda parem, vaid kaitsja peab tegema kõik endast oleneva, et vältida enda kaitsealuse suhtes talle kahjulikku tagajärge.

Käesoleval juhul ei ole maakohus tuvastanud, et K. Kirberi kaitsja oleks teinud kaitseülesannete täitmisel mittevajalikke ja antud asjaga mitteseostatavaid toiminguid. Eeltoodust tulenevalt ei saa tõusetada osutatud õigusabi mahu suhtes põhjendatuse küsimus. Maakohus pidas vajalikuks kohtuistungis protokollide abil kindlaks teha, et kohtumenetlus antud asja toimus kokku 30 tundi ja 25 minutit. Kohus ei ole kahtluse alla seadnud, et kohtueelses menetluses ja kohtuistungis välisel ajal osutatud õigusabi oli asjakohane.

Kaitsja leiab, et kohtuotsuses puuduvad põhjendused kaitsjatasu suuruse määramisel. Maakohus on eelpool viidatud Riigikohtu lahenditele tuginedes märkinud õigesti, et kohus võib osutatud õigusabi mahtu võrrelda määratud kaitsjale hüvitatava tasuga, samuti vabariigi statistilise keskmise kuutasuga, kuid sellisel juhul peab see võrdlemine ka reaalselt toimuma. Apellant on seisukohal, et eeltoodud nõuded võrdlemise osas on maakohus oma otsuses jätnud käsitlemata.

Kaitsja on seisukohal, et juhul, kui isik sõlmib ilmselgelt turuhindadest hälbiva kokkuleppe kaitsjaga, mille eesmärgiks on põhjustada ilmselt perspektiivitu süüdistusega riigile ebamõistlikult suure kulu hüvitamise, siis võiks tõusetada hüvitise vähendamise küsimus. Juhul, kui õigusabi osutamine on toimunud tavapäraste turutingimuste kohaselt, puudub kohtul õigus menetluskulude hüvitist vähendada. Vastasel juhul tekitaks kohus õigeksmõistetule olukorra, kus riigi poolsest süüdistamisest õigeksmõistetut karistataks menetluskulude kandmisega.

Lisaks eelnevale leiab kaitsja, et õigeksmõistva kohtuotsuse resolutiivosas tuleb märkida õigeksmõistetule kriminaalmenetlusega tekitatud kahju suurus. Käesoleval juhul on kohus jätnud antud küsimuse lahendamata.

Arvestades, milliseid ebamugavusi kriminaalmenetluse läbiviimine isikule põhjustab, siis ei ole kahtlust, et see tekitab talle ka kahju. Nii nagu kohtuotsuses tuvastati, on süüdistatav vaid kohtuistungitega seondvalt osalenud menetluses üle 30 tunni. Eeltoodud kahju ei ole heastatav õigeksmõistva kohtuotsusega saadavast moraalsest rahuldusest. Apellant on seisukohal, et eeltoodust johtvalt ongi seadusandja sätestanud õigeksmõistva kohtuotsuse resolutiivosa kohustusliku osise, so õigeksmõistetule kriminaalmenetlusega tekitatud kahju suuruse kindlaksmääramise.

3.3 T. Tooli kaitsjad taotlevad maakohtu otsuse tühistamist osas, millega T. Tooli kasuks mõisteti Eesti Vabariigilt välja 50 000 krooni valitud kaitsjale makstud õigusabikulude kasuks ja mõista uue otsusega Eesti Vabariigilt T. Tooli kasuks välja kõik menetluskulud summas 871 287, 60 krooni (55 685,42 eurot).

Apellatsioonis leitakse, et hüvitamisele kuuluvate menetluskulude kindlaksmääramisel ei tohi tähelepanuta jätta KrMS § 47 lg 2. Osundatud säte kohustab kaitsjat kasutama kõiki kaitsmisvahendeid ja -viise, mis ei ole seadusega keelatud, et selgitada kaitsealust õigustavad, mittesüüstavad ja karistust kergendavad asjaolud, ning andma talle muud kriminaalasjas vajalikku õigusabi.

Kaitsjate poolt osutatud õigusabi võib pidada ebamõistlikuks vaid juhul, kui see on ilmselgelt mittevajalik kliendi huvide igakülgseks kaitseks ehk teisisõnu ei aita mitte ühelgi juhul kaasa kaitsealust õigustavate, mittesüüstavate ja karistust kergendavate asjaolude väljaselgitamisele. Menetluskulude vähendamine oleks õigustatud ka juhul kui menetluskulud on ilmselgelt suurendatud.

Euroopa Inimõiguste Kohus on oma järjepidevas praktikas kinnitanud, et tõhusa kohtuliku kaitse tagamiseks tuleb õigeksmõistetule hüvitada kõik õiglased ja vajalikud kulutused, mis olid seotud kaitsjatele tasu maksmisega. Seejuures on Euroopa Inimõiguste ohus rõhutanud kliendi vabadust valida endale sobiv kaitsja, sõltumata tema poolt osutatud õigusabi hinnast.

Praktika, kus menetluskulud jäetakse suures osas õigeksmõistetule kanda, sunnib kliente tegema valiku määratud kaitsjate kasuks. Vastasel juhul riskivad isikud, et õigeksmõistmise korral „karistatakse“ neid menetluskulude kandmisega. Kohtupraktika, millega meelevaldselt hüvitatavaid menetluskulusid vähendatakse võib kaasa tuua kliendi huvide kaitseta jätmise.

Õigeksmõistetule menetluskulude hüvitamine ebaproportsionaalselt väikeses osas ei aita parandada ka kohtueelse menetluse kvaliteeti. Seni, kuni Eesti Vabariik ei ole sunnitud kandma kõiki õigeksmõistetule poolt tasutud mõistlikke menetluskulusid, ei vähene ka vähese tõendusliku baasi ja nigela õigusliku põhjendusega kriminaalasjade kohtusse saatmine. Riigikohus on oma järjekindlas praktikas määratlenud kriteeriumid, mida kaitsjatasude mõistliku suuruse määratlemisel tuleb arvesse võtta. Riigikohus on kaitsjatasudega seoses rõhutanud, et valitud kaitsjale makstud tasu mõistlikkuse üle otsustamisel, tuleb kohtul lahendada küsimus selle tasu maksmise vajalikkusest ja põhjendatusest konkreetses kuriteoasjas ning arvestades selle asja keerukuse astet.

Seega peaks kohtuotsusest kaitsjatasude mõistliku suuruse määramise kohta nähtuma, milline on asja keerukuse aste, kui palju on kaitsjate poolt kulutatud aega kohtuistungil osalemiseks ja ettevalmistamiseks ja milline osa kaitsjate poolt tehtud tööst on olnud vajalik ja põhjendatud.

Kui selline põhjendus kohtuotsuses puudub, siis ei ole kohtukulude määratlemine jälgitav ja otsus selles osas on meelevaldne. Kaitsjatel on võimatu kohtuasjaks ettevalmistamisel ennustada millises ulatuses tehtud töö leiab kohtunik olevat põhjendatud. See omakorda võib kaasa tuua olukorra, kus kaitsjad ei kasuta enam kõiki seaduse ettenähtud vahendeid ja viise kliendi huvide kaitsmiseks nagu seda näeb ette KrMS § 47 lg 2.

Kohtuotsusest ei selgu, millises ulatuses kaitsjate poolt tehtud töö ei olnud vajalik ja põhjendatud. Kohtuotsusest nähtuvalt on kohus pidanud vaid umbes 6 % kaitsjate poolt tehtud tööst vajalikuks ja

põhjendatuks. Samas ei nähtu otsusest, millised kaitsjate kulutused ei olnud kohtuasja lahendamiseks vajalikud. Olukorras, kus kaitsjate poolt esitatud kulude ja kohtu poolt põhjendatuks peetud kulude vahel oli märkimisväärne erinevus, lasus kohtul kõrgem põhjendamiskohustus selgitada, millest selline märkimisväärne erimeelsus on tingitud.

Kohtule on koos arvetega esitanud kirjeldus kaitsjate poolt tehtud tööst, milles selgub, milliseid toiminguid on kaitsjad kriminaalasjaga seoses teinud. Kohtul oli seetõttu võimalus hinnata, millised kaitsjate toimingud ja millises ulatuses olid vajalikud ja põhjendatud.

Kohtotsusest ei nähtu, et T. Tooli kaitsjad oleks teinud toiminguid, mis mitte kuidagi ei ole seostatavad kriminaalasjaga ja selliselt ebavajalikud.

Kohus on kohtuasja keerukuse määratlemisel piirdunud vaid viitega asjaolule, et tegemist on II astme kuriteoga. Taoline viide on menetluskulude vähendamiseks ebapiisav ja ka ebatäpne. Kriminaalasja keerukuse määramisel tuleb arvesse võtta käsitletava valdkonna spetsiifikat, erialakirjanduse läbitöötamise mahtu, olemasolevat kohtupraktikat, teiste menetlusosaliste käitumist jne. Kriminaalasi T. Tooli süüdistuses KarS § 398¹ lg 1 järgi on keerukas ja mahukas, sisaldades ligi 1000 lehekülge. Kuivõrd esmakordselt Eestis oli süüdistatav kohtu alla antud süüdistatuna hinnamanipulatsioon. Sellise mitmetahulise ja komplekse kriminaalasja lahendamine eeldab süvateadmisi nii väärtpaperituru toimimise, rahvusvahelise turumanipulatsiooni alase erialase kirjanduse ja vastava rahvusvahelise kohtupraktika osas.

Kaitsjad märgivad, et käesolev kohtuasi eeldas mitteõiguslikke teadmisi, kohtuasja ettevalmistamiseks tuli läbi töötada suures mahus erialakirjandust ja Eestis puudub turumanipulatsioonialane kohtupraktika.

Kohtukulude hüvitamisel on kohtul jäänud tähelepanuta asjaolu, et T. Tooli kaitsjate ja K. Kirberi kaitsjate vahel oli eelnevalt jagatud tööülesanded ja sellega seoses töömahud. Selleks, et mitte tööülesandeid dubleerida ja menetluskulusid ebaloomulikult suureks ajada, jäi T. Tooli kaitsjate ülesandeks selgeks teha väärtpaperituru toimemehhanismid, läbi töötada kogu erialane teaduskirjandus, rahvusvaheline kohtupraktika turumanipulatsiooni osas, ette valmistada väärtpaperituru spetsialistile esitatud küsimused ja analüüsida vastused. Nimetatud tööülesannete jagamine nähtub kohtule esitatud arvete lisast, kus on kirjas kaitsjate poolt teostatud tööd.

4. Ringkonnakohtu istungil jäid pooled esitatud apellatsioonide juurde. Kaitsjad vaidlesid prokuröri apellatsioonile vastu ja palusid jätta maakohtu otsus süüdistatavate õigeksmõistmise osas muutmata. Prokurör palus jätta kaitsjate apellatsioonid rahuldamata.

RINGKONNAKOHTU PÕHJENDUSED JA SEISUKOHT

5. Kohtukolleegium, tutvunud kriminaaltoimiku materjalide ja apellatsioonide väidetega ning kuulanud ära kohtumenetluse poolte seisukohad, leiab, et prokuröri apellatsiooni väited T. Tooli ja K. Kirberi suhtes tehtud õigeksmõistva kohtuotsuse tühistamiseks alust ei anna. Küll aga väärrib tähelepanu kaitsjate apellatsioonides esitatud kriitika T. Tooli ja K. Kirberi kasuks välja mõistetud õigusabikulude suuruse kohta. Oma seisukohta põhjendab kohtukolleegium järgmiselt.

5.1 Esmalt peatub kohtukolleegium T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistusel.

KarS § 398¹ lg-s 1 sätestatud turumanipulatsiooni objektiivne koosseis seisneb muuhulgas finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil eksitusse viiva või tõenäoliselt eksitusse viiva tehingu või tehingukorralduse tegemises.

T. Toolile ja K. Kirberile oli esitatud süüdistus eksitusse viiva ja tõenäoliselt eksitusse viiva tehingukorralduse ja tehingu tegemises finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil. Süüdistuse kohaselt puudus AS Arco Vara aktsiatega tehtud müügitehingutel õigustatud põhjendus ning tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale. Süüdistuses ei märgita, mis osas olid tehingud ja tehingukorraldused eksitusse viivad ning mis osas tõenäoliselt eksitusse viivad. Samuti ei selgu

süüdistusest, millel põhineb süüdistuse väide, et aktsiatega tehtud müügitehingutel puudus õigustatud põhjendus ning tehingud ei vastanud turu tunnustatud tavale.

Käesoleva kriminaalasja materjalidest nähtub, et kaitsjad on süüdistuse konkretiseerimata jätmisele korduvalt prokuröri ja kohtu tähelepanu juhtinud. Prokurör ei ole süüdistuse konkretiseerimist vajalikuks pidanud.

Kohtukolleegium märgib siinjuures, et kohtuliku arutamise piire reguleeriva KrMS § 268 mõtte kohaselt ei saa kohus tuvastada kuriteo koosseisulisele tunnusele vastavat asjaolu, mida ei ole süüdistusaktis ära näidatud. Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma lahendites korduvalt rõhutanud, et kohtu poolt kohaldatava kuriteokoosseisu tunnustele vastavad faktilised asjaolud peavad olema isikule esitatud süüdistuses kirjeldatud (nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12. detsembri 2008. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-46-08, 24. septembri 2009. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-61-09, 23. novembri 2009. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-99-09).

Lisaks sellele ei viidata süüdistusaktis ühelegi õigusnormile, mida T. Tool ja K. Kirber oma tegevusega rikkusid.

Kuna KarS § 398¹ lg 1 ei sätesta vastutust mitte igasuguste toimingute eest, mida tehti AS Arco Vara aktsiatega, vaid üksnes ebaseaduslike toimingute eest, on sellise süüdistuse sisustamiseks kohtukolleegiumi hinnangul vajalik viidata õigusnormile, mis tunnistab osa toimingutest ebaseaduslikeks. Seega on KarS § 398¹ lg 1 näol tegemist blanketse normiga, mis tuleb sisustada väljapoole karistusõigust jäävate õigusnormidega.

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi senine praktika on olnud jätkuvalt seisukohal, et blanketse kuriteokoosseisu korral tuleb see sisustada seadusest või muudest õigusaktidest tulenevate kohustuste või keeldudega, mille rikkumises koosseisu realiseerimine seisneb (nt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19. septembri 2005. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-74-05, 13. märtsi 2006. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-158-05, 25. septembri 2006. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-69-06, 3. juuni 2011. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-41-11).

Kohtukolleegium märgib, et kaitsjad on ka sellele asjaolule korduvalt prokuröri ja kohtu tähelepanu juhtinud, kuid prokurör on olnud jätkuvalt seisukohal, et tegemist ei ole blanketse kuriteokoosseisuga.

Apelleeritud kohtuotsuse 11-ndal leheküljel on maakohus Väärtpaberituru seaduse (VäärtPTuruS) § 188¹⁵ lg-le 1 viidates avanud turumanipulatsiooni mõiste ning leidnud, et T. Tooli ja K. Kirberi tegevus ei vasta selles kirjeldatule. Lisaks sellele leidis maakohus, et T. Tooli ja K. Kirberi tegevuses puudub ka KarS § 398¹ lg 1 subjektiivne koosseis, sest nad ei tegutsenud finantsinstrumendi turuhinna mõjutamise eesmärgil. Seejuures tuleb aga tähele panna, et maakohus on avanud turumanipulatsiooni mõiste omaalgatuslikult. Maakohus mõistis küll süüdistatavad kuriteokoosseisu puudumise tõttu õigeks, kuid vaatamata sellele asus ta täitma sisuliselt süüdistusfunktsiooni ja nõ parandama prokuröri poolt esitatud süüdistust.

KrMS § 14 lg 1 kohaselt täidavad kriminaalmenetluses süüdistus- ja kaitsefunktsiooni ja kriminaalasja lahendamise funktsiooni eri menetlussubjektid. Kriminaalmenetluse seadustiku paragrahvis 268 täpsustatakse nimetatud rollijaotust veelgi - selle paragrahvi lõikes üks sätestatakse kriminaalasja kohtuliku arutamise piiridena süüdistusaktis sisalduv. Sama paragrahvi lõige kaks lubab üksnes prokuröril süüdistust muuta või täiendada. Sellest põhimõttest lähtuvalt ei tohi kriminaalasja arutav kohus asuda omal initsiatiivil süüdistuse sisu õiguslikult korrigeerima. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 25. septembri 2006. a otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-69-06 väljendatud seisukoha kohaselt tuleb kohtu selline tegevus lugeda kriminaalmenetluse seaduse olulisteks rikkumisteks KrMS § 339 lg 2 mõttes.

Eeltoodut arvesse võttes on kohtukolleegium seisukohal, et maakohus oleks pidanud T. Tooli ja K. Kirberi suhtes tegema õigeksmõistva kohtuotsuse juba ainuüksi seetõttu, et neile esitatud süüdistus oli ebakonkreetne ja puudulik ning mitte hakkama omaalgatuslikult analüüsima T. Toolile ja K. Kirberile inkrimineeritud kuriteo objektiivset ja subjektiivset koosseisu. Seetõttu tuleb maakohtu selline tegevuse lugeda kriminaalmenetlusõiguse oluliseks rikkumiseks KrMS § 339 lg 2 mõttes.

Kohtukolleegium peab ainetuks ja senise kohtupraktikaga vastuolus olevaks prokuröri apellatsioonis ja kohtuvaidluses esitatud seisukohta, nagu oleks T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistus üheselt arusaadav ega vajaks konkretiseerimist. Samas on prokurör ise oma apellatsioonis Väärpaberituru seaduse sätetele siiski viidanud. Süüdistusakt ja apellatsioon on kriminaalmenetlusõiguslikult erineva tähendusega menetluskohandused, mistõttu apellatsiooniga ei saa korvata süüdistuse puudulikkust.

Kuna T. Toolile ja K. Kirberile esitatud süüdistus on puudulik ja konkretiseerimata, siis ei pea kohtukolleegium vajalikuks ega võimalikuks peatuda prokuröri apellatsiooni väidetel, milles taotletakse süüdimõistva kohtuotsuse tegemist.

Kohtukolleegium ei pea võimalikuks ka kasutada KrMS § 341 lg-s 3 sätestatud õigust kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumise tõttu kohtuotsus tühistada ja saata kriminaalasi maakohule uueks arutamiseks, sest ringkonnakohus ega maakohus ei saa prokuröri sundida esitama süüdistatavatele uut süüdistust. Nii on Riigikohtu kriminaalkolleegium 23. detsembri 2005. a otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-139-05 märkinud, et ükski seadus ei anna kriminaalasi lahendamisele kohtule õiguslikku alust nõuda prokurörit uue süüdistuse esitamist või olemasoleva süüdistuse muutmist. Olukord, kus kohus esitaks prokurörile nõude või ka kõigest ettepaneku uue, kohtu hinnangul vettpidava süüdistuse esitamiseks, ei ole lisaks KrMS § 14 lg-le 1 kooskõlas ka EIKonv art 6 lg-st 1 tuleneva kohtu erapooletuse nõudega.

5.2 Nii T. Tooli kui K. Kirberi kaitsjad esitasid apellatsioonid, milles vaidlustasid maakohu otsust osas, milles maakohus rahuldab taotluse hüvitada T. Toolile ja K. Kirberile nende poolt kaitsjatele makstud tasu vaid osaliselt. Kaitsjad taotlevad kaitsjatasude hüvitamist täies ulatuses. Kohtukolleegium nõustub kaitsjate seisukohaga, et kohus on pidanud vajalikuks hüvitada kaitsjatasu ebamõistlikult väikses ulatuses. KrMS § 175 lg 1 kohaselt hüvitatakse mõistliku suurusega tasu. Ringkonnakohtu hinnangul tähendab see, et kohus peab kontrollima, et kaitsja töötasu tunnihind ei kaldu märkimisväärselt kõrvale tavapärasest tasu suuruselt, ning et tehtud töö mahtu ei näidata põhjendamatult suurena. Maakohus on küll viidanud Riigikohtu lahenditest tulenevatele kriteeriumidele, mille alusel tuleb hinnata, kas õigusabikulu on taotletud ulatuses mõistlik, kuid samas on maakohus ainsate kriteeriumidena toonud välja, et tegemist on II astme kuriteoga ja et kohtumenetluse maht oli 30,5 tundi. Märkida tuleb, et kaitsjate märgitud tunnitasu juures ei kata maakohu poolt välja mõistetud tasu isegi kohtuistungitel osalemise aega, rääkimata istungiteks ettevalmistamise ajast. Samas ei ole maakohus välja toonud, et ta peaks advokaatide tunnitasusid ebamõistlikult suureks.

Kohtukolleegiumi hinnangul ei kaldu kaitsjate arvetes märgitud tunnitasu suurus (2000-2500 krooni + käibemaks) kõrvale tavapärasest. Arvestada tuleb, et T. Toolil oli maakohu istungil 2 kaitsjat. Kriminaalmenetluse seadustik lubab süüdistatavale kuni kolme kaitsjat.

Kohtukolleegium nõustub kaitsjate apellatsioonides esitatud väidetega, et tegemist on suhteliselt keeruka õigusvaidlusega, kusjuures tegemist on esmakordse taolise sisuga kohtuasjaga.

Tähelepanu väärib aga asjaolu, et T. Tooli ja K. Kirberi kaitsjad taotlesid väga erinevate summade hüvitamist oma kaitsealustele. Nii taotleti T. Toolile õigusabikulude hüvitamist kokku summas 871 287,60 krooni. K. Kirberile taotleti õigusabikulude hüvitamist summas 166 800 krooni. Samas nähtub maakohu istungi protokollidest, et kaitsjad olid tihti oma seisukohad kooskõlastanud, mõlema süüdistatava kaitsjate seisukohad olid enamasti sarnased. T. Tooli kaitsjate apellatsioonist nähtub, et mõlema süüdistatava kaitsjad jagasid omavahel ülesanded ja T. Tooli kaitsjate töö oli ses osas mahukam. Samuti on maakohule esitatud tegevuste nimekiri, kuid maakohus ei ole öelnud, millised neist tegevustest pole põhjendatud. Kohtukolleegium nendib, et kohtutoimikus on nimekiri tehtud tegevustest, kuid ajakulu on näidatud rea tegevuste kohta kokku, mistõttu ei olegi võimalik öelda, millises mahus üks või teine tegevus põhjendatud ei olnud. Kohtukolleegium ei pea mõistlikuks ega usutavaks, et kahe süüdistatava kaitsjad jagasid omavahel ülesanded nii, et ühe süüdistatava kaitsjate töömaht oli ca 5 korda suurem. Sellest tulenevalt leiab kohtukolleegium, et nii

K. Kirberile kui T. Toolile tuleb hüvitada kaitsjatasu samas suurusjärgus, kuid arvesse võttes, et T. Toolil oli maakohtus kaks kaitsjat. Kohtukolleegium leiab, et K. Kirberi kaitsja apellatsioon tuleb rahuldada täies ulatuses ja hüvitada K. Kirberile riigieelarvest taotletud 166 800 krooni (10 660,46 eurot). T. Tooli kaitsja apellatsioon rahuldada osaliselt ja hüvitada T. Toolile riigieelarvest 300 000 krooni (19 173,49 eurot).

5.3 Lisaks taotlevad kaitsjad apellatsioonimenetluse kulude hüvitamist kaitsealustele. K. Kirberi kaitsja taotleb kaitsealusele apellatsioonimenetluse kulude hüvitamist kokku 1917,32 euro ulatuses. Tegemist on tasuga apellatsiooni koostamise eest (töö maht 6,5 tundi, tunnitasu 2000 krooni) ning kohtukõne teeside koostamise ja kohtuistungil osalemise eest (6 tundi). Kuna kriminaalasja arutati ringkonnakohtus teistkordselt, siis esitas K. Kirberi kaitsja täiendava menetluskulu hüvitamise taotluse summas 536,84 krooni.

T. Tooli kaitsja taotleb kaitsealusele apellatsioonimenetluse kulude hüvitamist kokku summas 5954,4 eurot. Nimetatud kulud on küll tunduvalt suuremad K. Kirberi kaitsja tasust, kuid arvestada tuleb, et T. Tool vahetas apellatsioonimenetluses kaitsjat ning uus kaitsja pidi tutvuma kriminaaltoimikuga ja kujundama oma seisukoha. Kaitsjatasu arvete aluseks olev töökulu on ka detailselt lahti kirjutatud. T. Tooli kaitsja täiendava menetluskulu hüvitamise taotlust kriminaalasja teistkordsel läbivaatamisel ringkonnakohtus ei esitanud.

Kohtukolleegium peab esitatud taotlusi põhjendatuks ja leiab, et apellatsioonimenetluse õigusabikulud tuleb K. Kirberile ja T. Toolile hüvitada taotletud ulatuses.

5.4 K. Kirberi kaitsja taotleb K. Kirberile kriminaalmenetlusega tekitatud kahju hüvitamist, tuginedes KrMS § 314 p-le 6.

Kohtukolleegiumi hinnangul tuleb nimetatud sätet käsitleda koostoimes Riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadusega, mille lg 1 p-st 1 ja §- 2 lg-st 1 tuleneb, et KrMS § 314 p-s 6 nimetatud kahju all mõeldaks alusetult vahi all viibimisega tekitatud kahju. Käesolevas asjas puuduvad andmed selle kohta, et K. Kirber oleks viibinud vahi all, mistõttu puudub alus kaitsja taotluse rahuldamiseks.

6. Eelnevast tulenevalt ja tuginedes KrMS 337 lg 1 p-le 4 tühistab ringkonnakohtus maakohtu otsuse K. Kirberile ja T. Toolile õigusabikulude hüvitamise osas ja teeb selles osas uue otsuse. Muus osas jätab kohtukolleegium maakohtu otsuse muutmata.

Meelika Aava

Malle Preimer

Urmas Reinola